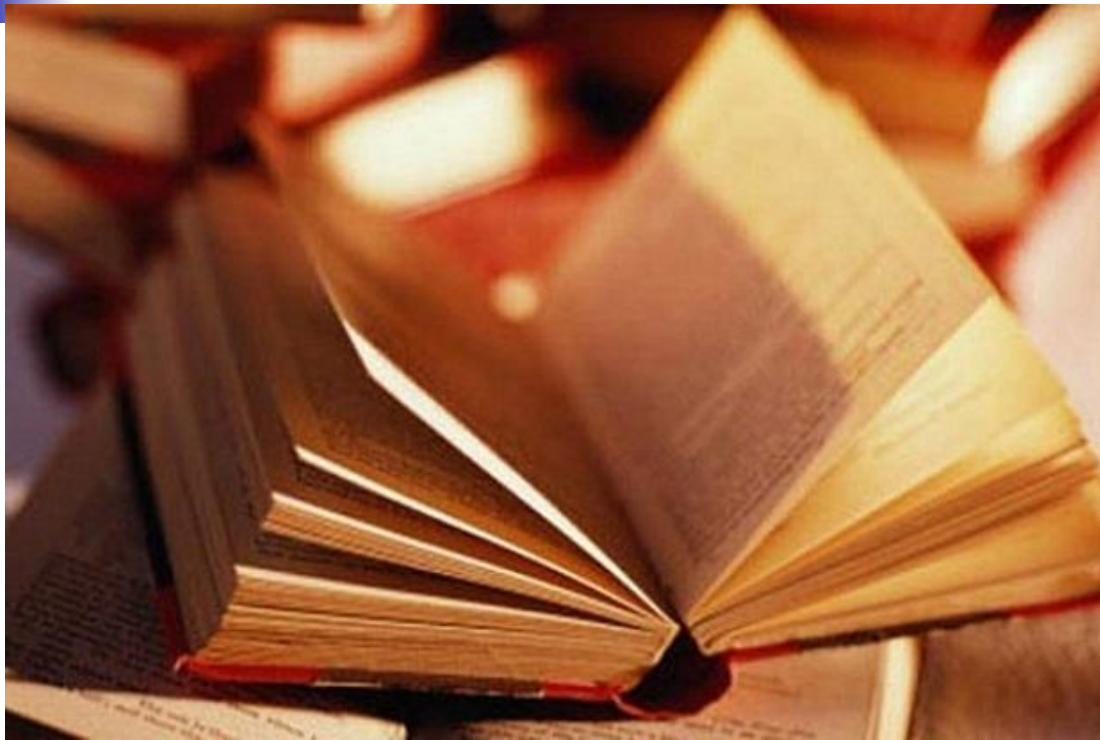

Скарбниця слів

Підготувала
студентка I курсу
групи Пкит 05-13
факультету сходознавства
Бенько Олена Ярославівна

План

- Вступ.
- Лексикографія.
- Поняття словника, його функції та призначення.
- Історія створення словників.
- Укладання словників як спосіб збереження і систематизації мови.
- Типи та види словників.
- Роль словників у житті людини.
- Висновок.

Вступ

Перед сучасною лексикографією кожної мови стоїть важливе завдання – зібрати якомога більше даних про слова відповідної мови безвідносно до їх походження, епохи і призначення. Це дасть змогу зробити серйозний крок до створення тезаурусів національних мов, про що мріють лексикографи світу.

Сучасна лексикографічна наука переживає період бурхливого розвитку. Помічається тенденція до все більшої диференціації термінологічних і лінгвістичних словників. У зв'язку з цим важко дати хоча б побіжний опис усіх існуючих словників, проте зробимо хоча б перший крок для того, щоб дізнатися про основні їх види, навчитися ними користуватися та зрозуміти важливість та значущість словників у житті людини.

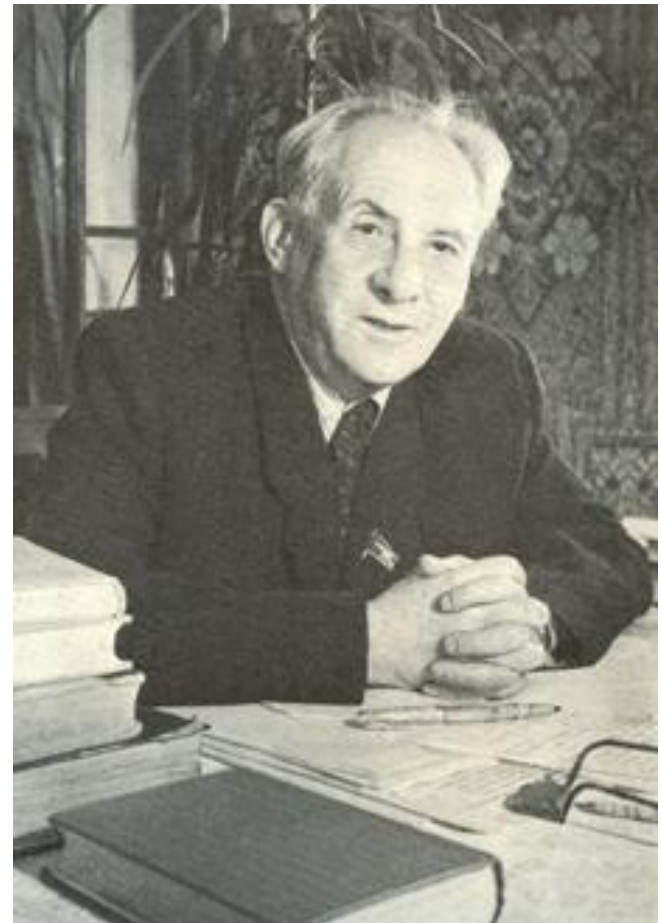
Лексикографія

У мовознавстві існує спеціальний розділ, що займається теорією і практикою укладання словників – лексикографія (від грец. *lexis* – слово і *grafo* – пишу). Лексикографія має багатовікову історію, великий досвід створення різноманітних словників і знаменні досягнення. Як одна з важливих у сучасній лінгвістиці, вона набуває дедалі більшого розвитку. Сприяють цьому невпинно зростаючі міжнародні контакти, потреба у вивченні малодосліджених і поглибленому аналізі всіх мов народів і націй для задоволення наукових і загальнокультурних запитів суспільства. Застосування математичних методів в укладанні деяких типів словників збагатили теорію і практику цієї лінгвістичної науки.

Характерною ознакою сучасної лексикографії є взаємозв'язок філології і культури у широкому сенсі цього слова. Адже значна частина культури будь-якого народу реалізується саме через його мову, а мова закріплена передусім у словнику.

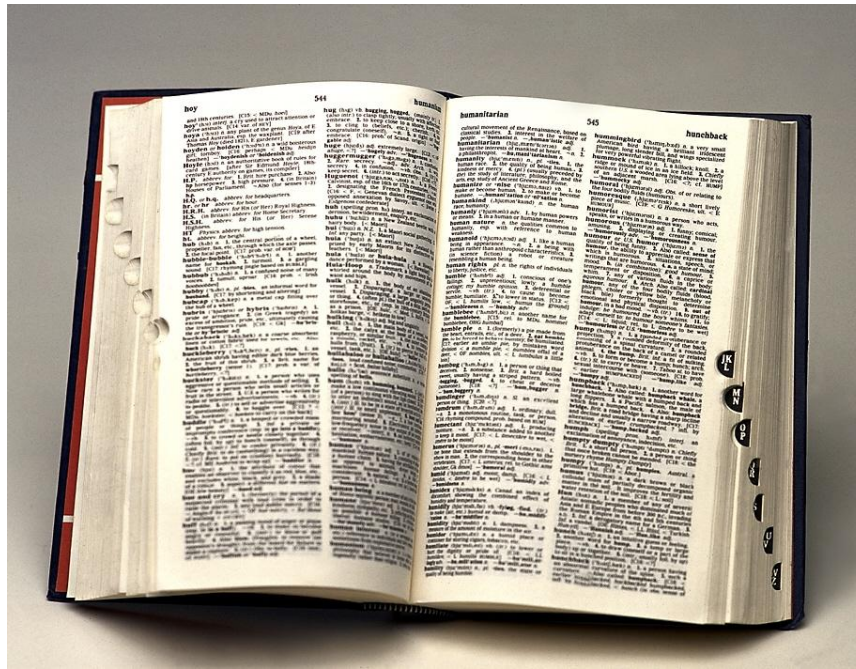
М. Т. Рильський відзначав, що неможливо уявити собі культурну людину, яка не мала б потреби у словнику, ніколи б не заглядала до нього, ніколи ним не користувалась.

Поняття словника, його функції та призначення

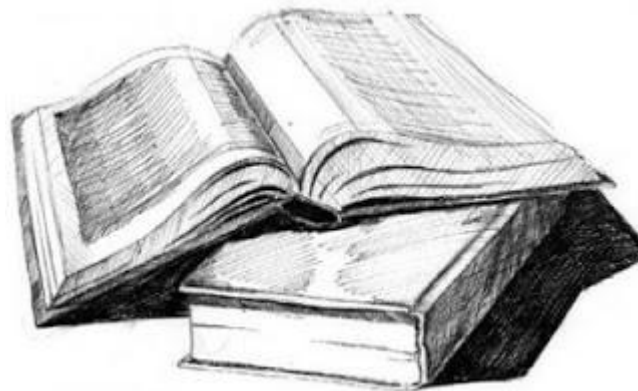
Словник — упорядкований в алфавітному чи тематичному порядку список заголовних слів, лексикографічно опрацьованих. Таке довідкове видання містить впорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень тощо) з короткими їх характеристиками або характеристиками позначених ним понять або з перекладом на іншу мову. Словник є одним із засобів накопичення результатів пізнавальної діяльності людства, показником культури народу.

Словники виконують інформативну та нормативну функції: вони універсальні інформаційні джерела для розуміння того чи іншого явища та найточніша консультація щодо мовних норм.

Історія створення словників

Далекими попередниками словників вважають так звані глоси, тобто пояснення значення окремих слів без відриву від тексту, на полях і в текстах давніх рукописних книг. Традицію пояснювати незрозумілі та малозрозумілі слова за допомогою глос давньоруські книжники успадкували від візантійських та старослов'янських.

Збірники глос – глосарії – були першими і найдавнішими словниковими працями. Найстаріший глосарій кількістю в 174 слова знайдено в Кормчій книзі (1282). До другої половини XVI ст. глосарії – основний вид лексикографічної праці. У Пересопницькому Євангелії (1556-1561) налічується близько 200 глос. Глоси були матеріалом для перших давньоукраїнських словників.

"Изборник Святослава"

Перша пам'ятка давньоруського книжкового мистецтва, яка містила лексикографічне опрацювання слів і словники, що стали значним явищем української культури, – "Изборник Святослава" (1073). Понад 400 статей цієї рукописної книги присвячені тлумаченню малозрозумілих слів Святого Письма, літератури, фактів історії, відомостей про коштовне каміння.

Лаврентій Зизаній Тустановський "Лексис. Сирьчъ реченія въкратьць събранны и из Словенскаго языка на просты(и) Рускій Діалектъ Истолкованы" (Вільно, 1596).

Перша друкована словникова праця в Україні, видана як додаток до граматики слов'янської мови цього ж автора. Подано 1061 церковнослов'янське слово, яке пояснено "мовою простою".

У наш час словник перевидано: "Лексис" Лаврентія Зизанія. Синоніма словеноросская / Підгот. текстів пам'яток і вступні статті В. В. Німчука. – К., 1964.

Л Е К С И С

Сирьчъ реченіа , Въкратьць събранны . Изъ словѣскаго ꙗзыка , на простыи Рускіи Діалѣтъ Истолкованы . Л , З .

А	недовѣдомое
Аданѧ ꙗꙗ, па̃	мѣсце, прейпо̃
Абїе, заразъ	нѧнѧ. погрѣцкѣ
Авва, тѧто,	аднѧ, наіднѣсѧ.
ѡтѣць.	аеръ, въдѣхъ.
аггль, вѣстнѧ	азъ, ѧ.
алео повѣда̃	аллнлѣїа, хва̃
агнецъ, барѧ	лабѣ. Герма̃ па
нокъ.	Трнѧхъ втолко
агнїца, молодѧ	ванїн лнтѣгїн
ѧ ѡвѣка.	стон мѡвнтъ.
адъ, теность,	аллнлѣїа, при
	недо. А Ходнѧ

Памва Беринда "Лексикон славеноросскій и Ймень тлькованіє..." (Київ, 1627)

Праця лаврського друкаря, поета і філолога Памви Беринди. У словнику 6982 слова. Складається із двох частин. У першій подано 4980 загальних "словенських" слів, у другій – "Ймень тлькованіє" (2002 слова) – власні імена, назви місцевостей, слова з грецької міфології, назви наук, предметів церковного вжитку, мір, звірів, птахів та ін., взяті з єврейської, латинської, грецької та інших мов. Словник цей мав великий вплив, і його було надруковано майже по всіх слов'янських землях.

Сьогодні його перевидано і він доступний усім: Лексикон словеноросский П.Беринди / Лексикон словеноросский П.Беринди / Підгот. тексту і вступна ст. В.В.Німчука. – К., 1961.

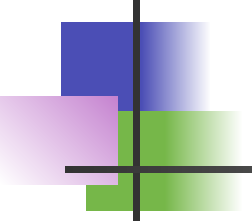

Відомий лінгвіст А. А. Москаленко стверджує, що історія лексичної системи мови – це в основному історія поповнення її новими словами.

Укладання словників як спосіб збереження і систематизації мови

Праця над укладанням словників вимагає глибоких знань і великих зусиль. Про це образно сказав український просвітитель початку ХVІ ст. Феофан Прокопович: *"Якщо кого-небудь очікує вирок судді, то не слід тримати його на каторзі, доводити до знемоги його руки добуванням руди, хай він укладає словники. Ця праця містить у собі всі види покарань"*.

Укладання словників – процес не тільки складний, але й тривалий. Останнє зумовлює деяке відставання лексикографічної фіксації постійного оновлення і безперервних змін словникового складу мови. У літературі та пресі з'являються нові слова, або такі значення відомих слів, яких у жодному з існуючих словників знайти не можна.

"Укладання словників, – підкреслював В. В. Виноградов, – неможливе без роботи із установаження і кодифікації орфографічних, орфоепічних, граматичних, лексичних, стилістичних норм відповідних літературних мов... Укладання словника будь-якої мови повинно спиратися не тільки на зразкове знання цієї мови у всіх її жанрово-стильових різновидностях та інколи... її діалектів, а й глибоке наукове розуміння структури цієї мови і законів її розвитку".

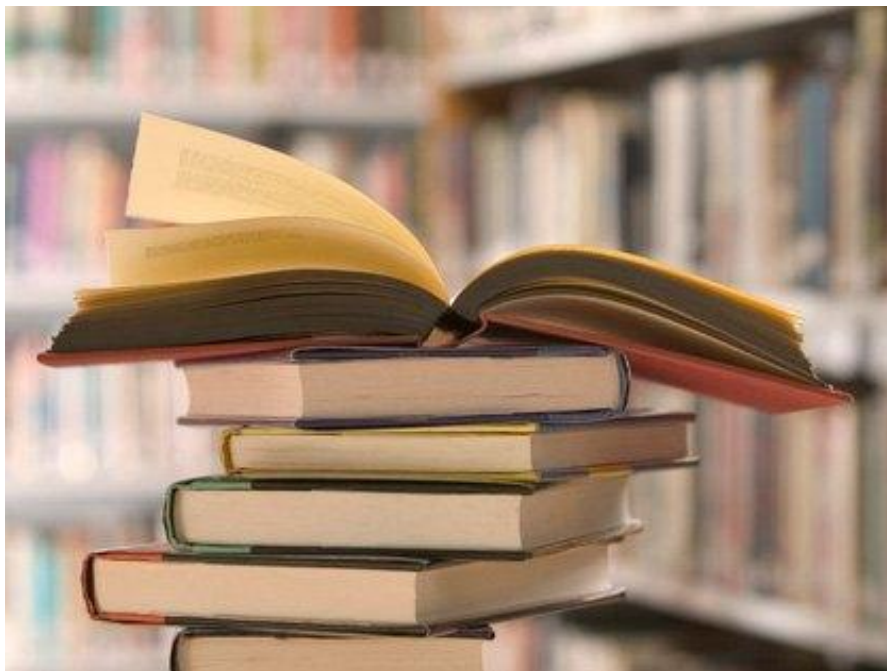
Л. М. Коцюк виділяє основні етапи створення словників:

- проект словника;
- формування авторського колективу;
- створення картотеки;
- систематизація лексичного матеріалу;
- розробка авторської концепції структури словникової статті;
- безпосередня лексикографічна інтерпретація відібраних лексичних одиниць;
- підготовка словника до видання.

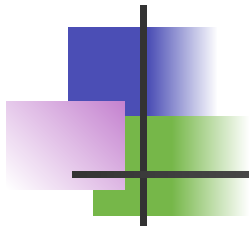

Вивчаючи досвід створення і видання словників, С. І. Головащук зазначає, що практична лексикографія у своїй багатосторонній діяльності спирається на теоретичні висновки й узагальнення багатьох лінгвістичних дисциплін – не тільки лексикології та семасіології як найголовнішої своєї бази, а й граматики, фонетики, стилістики, а також історичної граматики, діалектології тощо.

Основними критеріями у процесі створення словника є великий обсяг, раціональний, продуманий спосіб подачі словникового матеріалу, швидкий та зручний пошук потрібного слова. Створення кожного словника, незалежно від його типу і призначення, розпочинається ретельним відбором реєстрових слів (лексичних одиниць), які або витлумачуються, або перекладаються.

"Установити й зареєструвати склад лексики живої літературної мови будь-якої пори її існування, - зауважує О. М. Бабкін, - так само важливо, як і важко"

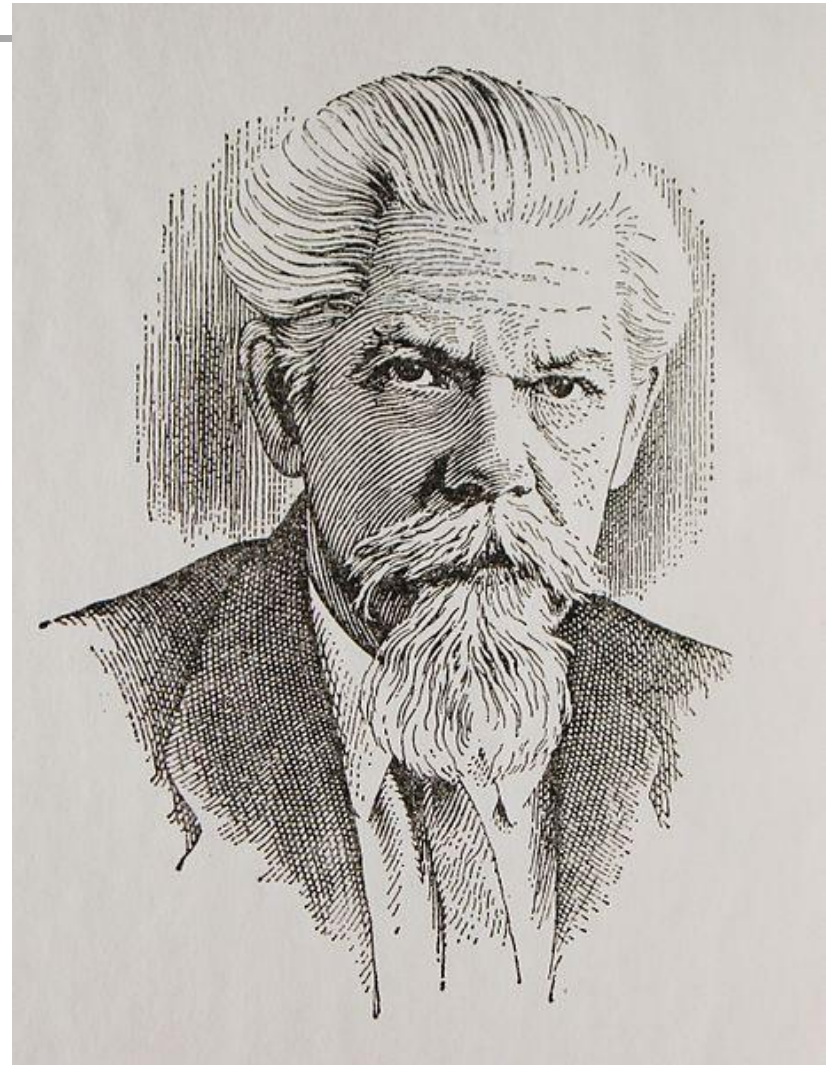

Л. С. Паламарчук стверджує, що упорядники мають постійно дбати про якнайширше залучення до словника лексичного матеріалу з тих джерел, які правильно відображають сучасний стан літературної мови народу в обох різновидах її функціонування. А це можливо здійснити лише за тієї умови, коли в словниковій картотеці будуть представлені численні виписки з авторитетних джерел писемної літератури різних видів і жанрів, а також із кращих зразків усної народної творчості.

Питання складу реєстру будь-якого словника – одне з найскладніших питань лексикографії. Яким має бути словник і для кого він призначений – це ті визначальні моменти, що обумовлюють реєстр слів, які добираються до філологічного словника із лексичної скарбниці конкретної мови. Творці словників зобов'язані завжди пам'ятати, що об'єктивність відбору лексичних одиниць для словника та наукова розробка словникових статей великою мірою залежить від фундаментальності картотеки, від спроможності картотечних фондів відбивати не тільки стан, а й тенденції розвитку літературної мови на відповідному етапі її функціонування.

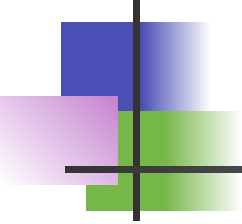

“Тільки добре продумана картотека, - писав С. І. Ожегов, - яка враховує всіх безумовно значних за своїм громадським впливом авторів, може стати міцною базою для відбору слів у різні типи словників. Справді, така картотека, що відбиває характер руху словникового складу, може слугувати надійним критерієм для визначення вживаності або ізольованості слів, спільності або одиничності значення”.

"Щодо повноти словників, – говорив М. Рильський, – то слід зазначити, що повний словник будь-якої мови – це ідеал, до якого можна лише прагнути та якого ніколи не можна досягти, бо кожен день і кожна година приносять людям нові поняття і нові для тих понять слова".

У зв'язку з поширенням електронних словників у наш час Л. Полюга стверджує, що комп'ютери значною мірою прискорюють працю лексикографа, але у справі укладання словників, яка надзвичайно важлива для практики пізнання своєї та іноземної мов, без людини не обійтися. Лише вона може вдосконалювати й наповнювати словник.

Створення словника – це праця, для якої потрібен талант, натхнення, а також глибокі спеціальні знання. Кожен успішно виконаний у науковому відношенні словник становить собою не лише відображення окремого етапу або періоду в розвитку мови, а й своєрідне відображення соціально-економічного, культурно-освітнього й науково-технічного рівня суспільства загалом. Словники виходять за межі власне мовознавчого або іншого вузькофахового призначення. Їх заслужено називають супутниками цивілізації.

Типи та види словників

Діахронічні словники

- *Етимологічний*
- *Історичний*

Синхронічні словники

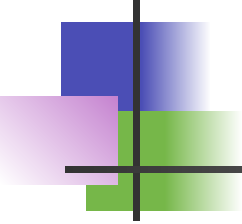
- *Лексичні:*

- * тлумачний
- * тезаурус
- * діалектний
- * термінологічний
- * жаргонів і сленгів
- * ономастичний
- * іншомовних слів
- * абревіатур
- * синонімів
- * антонімів
- * омонімів
- * паронімів
- * неологізмів
- * стилістичний
- * інверсійний

- *Фразеологічний*
- *Граматичний (морфемний)*
- *Словотвірний*
- *Акцентологічний*
- *Орфоепічний*
- *Орфографічний*
- *Перекладний*

Словники, що описують сферу мовлення

- *Словники тропів:*
 - * метафор
 - * епітетів
 - * перифраз
 - * порівнянь
- *Мови письменників*
- *Римівник*
- *Крилатих фраз*
- *Слововживань*
- *Труднощів мови*
- *Смислової сполучуваності слів*
- *Частотний*
- *Дитячої мови*

Усі словники залежно від змісту матеріалу і способу його опрацювання поділяють два типи: енциклопедичні і філологічні. Суттєва відмінність між ними саме в характері матеріалу, який описують у словниковій статті: об'єктом опису в енциклопедичному словнику є поняття, у філологічному – слово.

Енциклопедичні словники за характером матеріалу поділяють на загальні та спеціальні (або галузеві, тематичні).

- До сучасних загальних енциклопедичних словників належать:
 - Українська Радянська Енциклопедія: У 12т. – 2-ге вид. – К., 1977 – 1984.
 - Український Радянський Енциклопедичний Словник: У 3 т. – К., 1986 – 1987.
 - УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. чл.-кор. НАНУ М. Попович. - К., 1999.

- Спеціальні енциклопедичні словники подають системні знання з окремих галузевих ділянок. Це, для прикладу, такі словники:
 - Енциклопедія історії України: У 4т. – К., 1969 – 1972.
 - Шевченківський словник: У 2 т. - К., 1983 – 1985.
 - Українська географічна енциклопедія: У 3 т. - К., 1989 – 1997.

Енциклопедія

Коли Анатоль Франс зазначав, що словник – це цілий світ в алфавітному порядку, він мав на увазі, очевидно, саме енциклопедичні словники. Вони в концентрованому вигляді описують предмети, явища, події з найрізноманітніших галузей (економічної, історичної, фізичної, біологічної, хімічної та ін.), розповідають про видатних діячів історії, науки, культури, а, отже, пояснюють і загальні, і власні назви, окрім цього, для повноти опису подають схеми, таблиці, карти, діаграми, малюнки, репродукції, фото тощо.

Слово "енциклопедія" (з грец. – коло загальноосвітніх знань) первинно означало сім вільних мистецтв: граматику, риторику, логіку, геометрію, арифметику, музику та астрономію. Праці енциклопедичного характеру створювали ще до нашої ери у Давній Греції і Давньому Римі, Китаї, а також у країнах арабської писемності. У X ст. н. е. перша енциклопедія, складена за алфавітним принципом, з'явилась у Візантії. У 1751 – 1780 роках передові мислителі Франції – Дені Дідро, Жан д'Аламбер, Вольтер, Шарль Монтеск'є, Жан-Жак Руссо та ін. – підготували 35-томне видання "Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел".

Українські енциклопедичні праці

Першою українською енциклопедією стала "Українська Загальна Енциклопедія" у трьох томах, видана у 1930 – 1935 роках у Львові за редакцією Івана Раковського. Вона мала підзаголовок – "Книга знання". У 1930-х роках в УРСР планувалося видання 20-томної енциклопедії, але через репресії проти української культури та її діячів цього не відбулося.

Наступні науково вагомі українські енциклопедичні праці з'явилися за межами України. Завдяки об'єднанню найкращих наукових сил української діаспори підготовлено та здійснено видання 10-томної "Енциклопедії українознавства" (1952 – 1985) за редакцією професора Володимира Кубійовича. У наш час її перевидано зусиллями НТШ у Львові (1993 – 2000).

У далекій Аргентині протягом 1957 – 1967 років була створена та видана так звана Українська Мала Енциклопедія. Восьмитомну працю підготував один автор – професор Євген Онацький. Це видання стало значним інформаційним явищем, адже поширювало у світі правдиві знання про Україну.

Економічні енциклопедичні словники

Численні сучасні економічні енциклопедичні словники відображають важливі зміни в економічній системі України за останнє десятиліття і відповідають великій потребі у сучасній систематизованій конкретній економічній інформації. Фахові словники допомагають здобути глибокі економічні знання, знайомлять з новими реаліями економічного буття держави, з надбанням світової економічної науки та практики.

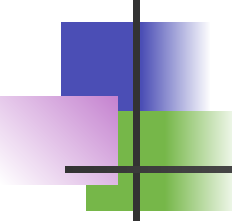

Банківська енциклопедія / За ред. проф. А.М. Мороза. - К., 1993.

Словник містить характеристику термінів і понять, що стосуються банківських операцій, у тому числі – економічного інструментарію, що використовується в діяльності Національного банку України і комерційних банків. Розглянуто сучасні положення науково-теоретичного і практичного характеру, які розкривають зміст грошових, фінансових та кредитних категорій і банківських операцій. Рік видання зумовив часті поклики у розкритті понять до реалій колишнього СРСР. Словник містить додаток у вигляді довідників: інформацію про тогочасні українські банки та вимоги до оформлення банківських документів.

Зразок словникової статті:

"Імідж – формування і підтримання сталого позитивного враження про товар, послуги, підприємство, яке виготовляє або реалізує товар. Створення сприятливого образу товару, послуги, підприємства – це запорука надійного становища на ринку".

Економічна енциклопедія: У 3 т. / За ред. проф. С.В. Мочерного.
- К., 2000.

Перша в Україні за всю її історію оригінальна 3-томна енциклопедична праця, яка охоплює відомості з майже 50 економічних дисциплін, а також репрезентує науковий доробок окремих зарубіжних учених.

Зразки словникових статей:

“Вакансія (лат. *vacans* – порожній) – наявність незайнятого робочого місця, посади, на яку може бути прийнятий новий працівник. У розвинутих країнах світу налічується до 750 тис. В. і мільйони безробітних. Наявність В. зумовлена швидкими змінами в межах технологічного способу виробництва, зокрема, інтенсивним характером ринків праці й робочої сили та іншими факторами”.

Тлумачний словник

Тлумачний словник — словник, який пояснює, тлумачить значення слів, показує сферу їх використання, подає граматичні, акцентуаційні, правописні, стилістичні характеристики слів, фіксує стійкі словосполучення термінологічного і фразеологічного характеру з розкриттям їхніх значень. Тлумачний словник визначає лексичні норми літературної мови на певному етапі її розвитку. Розміщення слів у тлумачному словнику алфавітне. Кожне значення слова проілюстровано реченнями-цитатами з художньої, наукової літератури, публіцистики, фольклору. При реєстрових словах подано інформацію про їхні граматичні характеристики, стилістичне забарвлення.

Тлумаченню може піддаватись або все лексичне багатство загальнонародної мови, або лише частина її словникового складу. Словники, що ставили собі за мету (щоправда, практично нездійсненну) включити до свого складу всю лексику мови, одержали назву тезаурусів (від гр. thesaurus – скарбниця, сховище).

АБАЖУР, -а, ч. [франц. abatire — ослаблювати]. Прилад довільної форми (півкулі, конуса та ін.), зроблений з різних матеріалів, що встановлюється на світильник або лампу для захисту очей від дії світла, створення необхідного освітлення або спрямування його в певному напрямку.

АБАТ], -а, ч., кл. -е [семіт. abba — батько]. 1. Глава чоловічого католицького монастиря; ігумен. 2. У Франції — католицький священик; ~**йса**, -и, ж., кл. -о. Ігуменя жіночого монастиря; ~**ство**, -а, с. Католицький монастир з усіма належними йому володіннями; ~**ський**, -а, -е. Прикм. до *абат* і *абатство*.

АБЕРАЦІЯ, -ї, ж. [лат. aberratio — відхилення]. 1. спец. Викривлення або нечіткість зображень, які показують оптичні прилади. 2. астр. Зміна видимого положення світила на небесній сфері відносно його справжнього положення, що спричинилася рухом Землі по орбіті або її обертанням навколо своєї осі. 3. біол. Будь-які відхилення від норми в будові, формі, забарвленні чи у функції. 4. перен. Помилка, відхилення від істини.

АБИТУРІЄНТ, -а, ч., кл. -е [середньолат. abituriens, род. abiturientis — той, хто збирається йти]. Той, хто вступає до вищого або середнього спеціального навчального закладу.

Словник української мови: В 11 т. - К., 1970-1980.

Найбільший тлумачний словник в українській лексикографії. Він містить близько 135 тисяч слів. Створив його колектив науковців Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук України на основі матеріалу з літературних, фольклорно-етнографічних та інших джерел у широких хронологічних рамках – з кінця XVIII і до кінця XX століття. Словник подає загальнозживану лексику і фразеологію не тільки активного, а й пасивного фонду (діалектизми, архаїзми, розмовну лексику та ін.). Уживання слів і фразеологізмів проілюстровано цитатами з творів художньої літератури, преси, наукових видань. Словник має тлумачно-нормативний характер. Науковці висловлюють думку про те, що цей словник, безперечно, є досягненням лексикографії радянського періоду, проте сьогодні не цілком відповідає потребам часу.

ДОЛИЗАТИ *див.* долизувати.
ДОЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЛИЗАТИ**, ижү, ижеш, *док.*, *перех.* і *без додатка*. Закінчувати лизати; лизати до кінця. *Вклав [з'їв] панотець півбуханця хліба та мисчину сметани з сиром, надыг підрясник і потяг за оворота, зоставивши мухам долизувати в посудині* (Свидн., Люборацькі, 1955, 13); * *Образно*. Де-де долизували згариче останні кволи язика югню (Лялч., Козачк. роду..., 1958, 581).

ДОЛИЗУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **долизувати**.
ДОЛІНА, и, ж. Рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами. *Сонце зрів, вітер віє з поля на долину* (Шевч., I, 1951, 11); *Вона з цебром у руці спускалася в долину, до джерела по воду* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 5); *Село звалилося в глибокій долині* (Мик., II, 1957, 270).

У (в, на) долині, *діал.* — *внизу*. *Ми навіть бачимось мало, бо мешкаємо в різних поверхах (тхось нагорі, а господар в долині)* (Л. Укр., V, 1956, 387); **У (в) долину**, *діал.* — *вниз*. *Хома дивиться мовчки, потому цідить до нього [Андрія] згори в долину* (Коцюб., II, 1955, 56).

ДОЛИНАТИ, аю, аєш, *недок.* **ДОЛИНУТИ**, ну, цеш, *док.* Поширюючись, доноситися до чийого-небудь слуху, нюху (про звуки, запахи). *З долини, із стаю, долинав річковий негасимий крєкїт жаб* (Тулуб, Людоловн, I, 1957, 36); *Із саду долинав томливий запах нічних фіалок* (Донч., III, 1956, 198); *Здалека, з графської садиби, долинуло дзвінке іржання лошати* (Донч., III, 1956, 74); *Звідкись долинув верескливий юнацький сміх* (Досв., Вибр., 1959, 242).

ДОЛИНКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **доліна**. *Край шляху, в долиніці, доворав югичце* (Коцюб., I, 1955, 179); *Ось він минає будинок пана Варави, бере в долинку і неждано біля самої греблі налітає на двох людей* (Стельмах, Хліб..., 1959, 81).

ДОЛИННИЙ, а, е. Прикм. до **доліна**. *На столі з'явився сир овечий, Та темний корж, та молоде вино, З долинного добуте винограду...* (Рильський, Сад... 1955, 126); *Типовим передгірним районом з долининими сіножатями... є Стрийський район* (Колг. село, 4. VII 1954, 3).

ДОЛИНОНЬКА, и, ж., *нар.-поет.* Пестл. до **доліна**. *Подивляюся на долину, Долина глибока. А по тій долиноньці Буйний вітер віє...* (Нар. лірика, 1956, 273).

ДОЛИНОЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **доліна**. *Через чужу долиночку Вітрець мене котив* (Гл., Тв., 1957, 327).

ДОЛИНУТИ *див.* долинати.

ДОЛИТИ *див.* доливати.

ДОЛИТИСЯ *див.* доливатися.

ДОЛІ, присл. 1. *Внизу*. *Хатки біленькі зиглядають, Мов діти в білих сорочках У піжмурки в яру гуляють, А долі сийий наш козак Дніпро з лузами игравав* (Шевч., II, 1953, 24); *Взорі темне, непривітне небо, долі — холодна, мокра земля і більше нічого...* (Коцюб., I, 1955, 96); // *На землі; на долівці* *Садочки голі; Килимом сіє Послався долі, Усюди ліг* (Граб., I, 1959, 287); *Вона сіла долі, поставила в колінах горщик* (Н.-Лев., II, 1956, 324); *Долі, в кутку біля діжки, Впала Параска й лежить* (Перв., II, 1958, 239).

2. *Вниз*. *Пішли ми з татом долі загородою над Дністер* (Фр., I, 1955, 69); *Маруся спустила очі долі й зачервонілась, як маків цвіт* (Григ., Вибр., 1959, 33); // *Додолу, на землю, на долівку*. *Перекинула [Катерина] навіть якийсь посуд, глечик, мабуть, — він покотився, впав долі і розбився* (Д. Белзник, Студ. Води, 1959, 73); *Гречка не адержав [Вакулі] — і Вакула брякнув долі* (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 574).

Словники іншомовних слів

Словники іншомовних слів є різновидом тлумачних, у них пояснюється значення слів, запозичених з інших мов. У словникових статтях вказується, з якої мови прийшло слово, який мало вигляд у ній. Якщо значень декілька, наведено усі.

Приклади словників іншомовних слів:

- Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К., 1974.
- Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові / Наук. ред. Л.І. Андрієвський. – К., 1992.
- Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. – К., 1999.
- Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л. М. Шкарапута. -К, 2000.
- Словник іншомовних слів / Уклад.: Л.О. Пустовіт, О.І. Скопенко, Г.М. Сюта, Г.В. Цимбалюк. – К., 2000.

А

яких виник на місці їх утворення.
Автохтони геологічних структур.
Автохтонний, а, е. Туземний, місцевий.
Автохтонне населення. Який має місцеве походження, який виник на місці теперішнього розташування.
Автохтонні жителі. Автохтонний культ. Автохтонні глини. Автохтонні гірські породи.
Автохтонність, ності, ж. *Автохтонність українського населення.*
АВТОШОУ, неоідн., с. Шоу, влаштоване для демонстрації різноманітних марок автомашин. *Святкове автошоу. Організатори автошоу. Брати участь в автошоу.*
АВТОШТУРМАН, а, ч. Автонавігаційний прилад, який автоматично накреслює на карті курс літального апарата під час його польоту. *Слідкувати за роботою автоштурмана.*
АВУАРИ, ів, мв., фін. 1. Будь-які активи (грошові засоби, чеки, векселі, перекази і т. ін.), за рахунок яких можуть здійснюватися платежі та сплачуватися борги їх власників. 2. Кошти банку, що знаходяться на його рахунках у закордонних банках в іноземній валюті. 3. Вклади приватних осіб та організацій у банках. *Мати авуари за кордоном.*

Термінологічні словники

Термінологічні словники містять терміни певної галузі науки, техніки, мистецтва. Вони бувають загальними та вузькоспеціальними, крім того, можуть бути тлумачними і перекладними (або водночас і перекладними, і тлумачними).

Приклади термінологічних словників:

- Рогачова Г.П. Російсько-український словник економічних термінів. – К., 1992.
- Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки / Й.Ф.Андерш, С.А.Воробйова, М.В.Кравченко та ін. – К., 1994.

Існує велика кількість тлумачних термінологічних словників економічного спрямування, наприклад:

- Ринкова термінологія ділової людини: Словник-довідник / В.М.Лінніков, В.В.Борковський, В.В.Рокоча та ін. – К., 1992.
- Словник ділової людини / Уклад.: Р.Тринько, О.Р.Тринько. – Львів, 1992.

Апарат видання довідково-пошуковий – частина довідкового апарату видання; сукупність елементів, які допомагають користуватися виданням і сприяють ефективному пошуку потрібних рубрик, фрагментів тексту, сторінок. А. в. д.-п. складається зі змісту, оглаву, рубрик, колон-титулів, покажчиків.

Апарат видання довідково-пояснювальний (пояснювальний) – сукупність елементів апарату видання, призначених допомагати читачам краще розібратися у змісті твору, опублікованого у виданні. До А. в. н.-д. належать: передмова, вступна стаття, післямова, коментарі і примітки, реферат, анотація, а також бібліографічний апарат видання. Синонім: *Апарат видання науково-допоміжний*.

кування газет.

Апарат фонду довідковий – довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо), призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них.

Апарат фонду довідково-пошуковий –
1. Сукупність різних систем обліку та пошуку документів в інформаційних фондах.
2. Сукупність упорядкованих вторинних документів, створених для пошуку першоджерел.

Апатія споживача видавничої продукції – падіння споживчого попиту на видавничу продукцію, відсутність реакції споживачів на заходи стимулювання збуту: реклами, цінових знижок.

Орфографічні словники

Орфографічні словники подають перелік слів, а також словоформи у їх нормативному написанні. Залежно від частини мови слово має певний граматичний коментар, додаткові граматичні форми змінюваних слів тощо.

Відомі сучасні орфографічні словники:

- Орфографічний словник української мови / Уклад.: С.І.Головащук, М.М.Пещак, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. – К., 1994.
- Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / Уклад.: В. Бусел та ін. – К. – Ірпінь, 2003.
- Карачук В. Орфографічний словник наукових і технічних термінів/ Наук. ред. Л.І.Андрієвський. – К., 1999.

кровожерливий	— 199 —	крутість
кровожерливий, -ва, -ве = кровожерний, -на, -не		крóсно, -на, <i>ор.</i> -ном, <i>мн.</i> -на, -сен (<i>верстат; тканина</i>)
кровожерливість, -вості, <i>ор.</i> -вістю = кровожерність, -ності, <i>ор.</i> -ністю		крóсовий, -ва, -ве
кровообіг, -гу		кротóвий, -ва, -ве
кровопівець, -вця, <i>ор.</i> -вцем, <i>мн.</i> -ці, -ців		кротячий, -ча, -че
кровопівець, -ці, <i>ор.</i> -цею		крохмáлений, -на, -не
кровопролітний, -на, -не		крохмáлення, -ння
кровопроліття, -ття		крохмáлистий, -та, -те
кровопускання, -ння		крохмáлити, -лю, -лиш
кровотеча, -чі, <i>ор.</i> -чею		крохмáль, -лю, <i>ор.</i> -лем
кровоточивий, -ва, -ве		крохмáльний, -на, -не
кровохáркання, -ння		круг, <i>прим.</i>
кров'яний, -на́, -не́		круг, -га (<i>коло</i>)
крóнений, -на, -не		круглє́нький, -ка, -же
крóнення, -ння		кру́глий, -ла, -ле
крóїти, крóю, крóїш, крóять, <i>нак. сп.</i>		круглішати, -шаю, -шаєш
крі́й		круглові́дий, -да, -де
кро́к, -ку		круглолі́щий, -ця, -це, круглолі́щого, круглолі́щого́, <i>мн.</i> круглолі́щі, <i>р.</i> круглолі́щих
крóква, -ви, <i>р. мн.</i> крóків		круглува́тий, -та, -те
кро́квний, -на́, -не́		кругля́к, -ка
кроке́т, -ту		кругля́стий, -та, -те
кроке́тний, -на, -не		круго́вий, -ва́, -ве́
крокетува́ти, -ту́ю, -ту́єш		круговоро́т, -ту
крокі́с, кроко́су (<i>в ботаниці</i>)		круго́м, <i>присл., прим.</i>
крокоди́л, -ла		кругообі́г, -гу
крокоди́лячий, -ча, -че		кругосві́тний, -ня, -не
крокомі́р, -ра, <i>мн.</i> -ри, -рів		круже́чок, -чка, <i>мн.</i> -чки, -чків

Орфоепічні словники

Орфоепічні словники є довідниками з правильної літературної вимови і нормативного наголосу. У словниках цього типу слова або їх частини, вимова яких не збігається з написанням, подаються в транскрипції.

- Приклади орфоепічних словників:
 - Українська літературна вимова та наголос: словник-довідник / За ред М. А. Жовтобрюха. – К., 1973.
 - Орфоепічний словник / Уклад. М. І. Погрібний. – К., 1984.
 - Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М. Пещак та ін. – Т І. – К., 2001.

вїконання [вїконан':а] (з ґ указівкою на закінченість дії) Δ доповіли про вїконання плану; боремося за вїконання плану

виконання [вуконан':а] (з ґ указівкою на незакінченість дії) Δ виконання плану йде успішно; виконання обов'язків

Акцентологічні словники

Акцентологічні словники – це словники, у яких подано нормативне наголошування слів.

Найновіші словники наголосів такі:

- Головащук С.І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К., 1995.
- Головащук С.І. Словник наголосів української мови. – К., 2003.

звеселішати
повеселішати
злішати
позлішати
милішати
білішати
побілішати
мілішати
помілішати
смілішати
посмілішати
теплішати
потеплішати
кислішати
покислішати
подорослішати
світлішати
посвітлішати
1–2мішати

Перекладні словники

У багатомовних (перекладних) словниках дається не пояснення (тлумачення) значень слів, а переклад, тобто підбирається слово-відповідник іншої мови. Найчастіше це двомовні словники. Їх створюють для цілей перекладу й активно використовують при вивченні іноземної мови. Значно рідше за двомовні створюються словники, які охоплюють три і більше мов. Крім того, створено чимало диференційних словників, в яких наводяться лише ті слова, які не збігаються за значенням.

Сьогодні в Україні є багато перекладних словників з різних мов світу: англійської, французької, німецької, болгарської, польської, чеської, іспанської, італійської, турецької, китайської та ін..

Словники скорочень і абревіатур

Словники скорочень подають складноскорочені слова та абревіатури, розшифровують їх, вказують на граматичні ознаки роду та числа, подають відмінкові закінчення при змінних формах.

■ Приклад такого словника:

- Словник скорочень в українській мові / За ред. Л. С. Паламарчука. – К., 1988.

Активна поява великої кількості нових абревіатур, їх поширеність у пресі ускладнювала сприйняття тексту, правильне розуміння. Тому з'явився ще один словник, у якому вміщено найновіші абревіатури та скорочення і їх розшифрування:

- Зінкевич-Томанек Б., Григор'єв О., Прихода Я. Короткий практичний словник абревіатур та скорочень української мови. – Краків, 1997.

Акронім	Англійський варіант	Переклад
10Q	thank you	дякую
143	I love you	я тебе кохаю
A/S/L/P	Age/Sex/Location/Picture	скільки років/стан/звідки ти/скинь фото тобі
A3	<u>Anyplace</u> , <u>Anywhere</u> , <u>Anytime</u>	в будь де/будь коли/
ADR	Address	адреса
AEAP	As Early As Possible	як можна раніше
AFK	<u>Away From Keyboard</u>	від комп'ютера
ASAP	As Soon As Possible	як можна скоріше
<u>Aight</u>	All right	все в порядку
AITR	Adult In The Room	дорослий у кімнаті
B/C	<u>Because</u>	тому що
B4	Before	до
B4N	Bye For Now	до побачення
B4U	Before You	після тебе
BI5	Back In Five	повернуся за 5 хвилин
BRB	Be Right Back	повернуся прямо зараз
BRT	Be Right There	буду поряд
BZ	Busy	зайнятий
CD9	Code 9 (it means parents are around)	код 9 позначає, що батьки поруч
CT	<u>Can't Talk</u>	не можу говорити
CTO	Check This Out	перевір це
CYE	Check your Email	перевір поштову скриньку
CYO	See You Online	побачимось в мережі
P@H or PAH	Parents at home	батьки вдома
H&K	Hug and kiss	обіймаю та цілую
HAND	Have a nice day	доброго дня! Хай щастить!

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Етимологічний словник подає інформацію про походження слова, його первісне значення, найдавнішу форму, зазначає, чи слово споконвіку належало мові-основі, чи воно запозичене, яким шляхом відбувалося запозичення, містить наукові припущення щодо того, як слово утворилося і яка ознака покладена в основу назви. Успішне етимологізування слів залежить від ступеня вивчення тієї чи іншої мови, тієї чи іншої групи генетично споріднених мов.

Великим здобутком української лексикографії є створення Етимологічного словника української мови, укладеного в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні. У словнику знаходять етимологічне висвітлення зафіксовані в XIX і XX ст. слова української літературної мови й українських діалектів, як здавна успадковані, так і запозичені з інших мов. Він охоплює матеріали пам'яток української мови.

коригува́ти «вносити корективи (в наведення гармат та ін.); виправляти текст у коректурі», *корегува́ти* «тс.», *корегува́льник*; — р. *корригі́ровать*, *коррегі́ровать*, бр. *карыгі́раваць*, ст. *корыгацьця* «поправка», *корикга́ция* «тс.», п. *korugować*, ч. *korigovati*, слц. *korigovat'*, вл. *korigować*, болг. *коригі́рам*, *коррегі́рам*, м. *коригі́ра*, схв. *кдриговати*

Історичний словник

Історичний словник – це один із різновидів тлумачного словника, в якому подають слова певної історичної епохи, зафіксовані в тогочасних писемних пам'ятках, з'ясовують їх значення, наводять ілюстрації.

- Приклади історичних словників:
 - Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: У 2 т. / Ред. кол.: Л.Л.Гумецька (гол.) та ін. – К., 1977 – 1978.
 - Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28 вип. / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Ред-кол.: Д.Гринчишин (від. ред.), У.Єдлінська, Я.Закревська, Р.Керста та ін. – Вип. 1-1L – Львів, 1994 – 2004.

було там 21 домів і 162 жителів. Село згадується в ревізії луцького замку в 1545 р., коли разом з Решуцьком зобов'язаний був землянин Краєвський з Коптевич забезпечувати 1 городню луцького замку (Пам'ятники том 4, від 2 до 86, 105 стор.). В кінці 19 ст. в лісі був 1 курган (В. Антонович. Труди 1901 р.).

РЖИЩІВ, село, Володимирський пов., Дружкопільська вол. Село на б. австрійській границі. До великої зем. власности 1911 р. до поміщика Александрова належало там 740 десятин.

РІВ, річка, права мала притока, а властиво віднога р. Прип'яті.

РІВКИ, село, Острозький пов., 33 км. на схід від м. Острога. Земля чорнозем, який відзначається своєю родючістю. В 19 ст. було в Р. 132 дворів і біля 1,000 жителів, дерев'яна церква — Троїцька — з 1755 р., церк.-прих. школа. Колись село належало до кн. Острозьких, пізніше перейшло до Яблоновських, а від них до Красінських і Ленкевичів. В 1820 р. на полях села Рівки російський князь Костянтин робив перегляд литовського війська. На полях села Р. в кінці 19 ст. було 137 курганів.

РІВНЕ, місто. Назва походить від слова рів, рови, якими був оточений рівенський замок, що знаходився в долині річки Устя. Як бачимо, в документах з 16 ст., оселя ця виступає під назвою Рівное — Рівне, коли то волинський землянин Іван Дичко продав село своє в Луцькому повіті на ім'я Роное князю Семену Василевичу Несвицькому. В 1707 р. Рівне згадується в „Дневнику і путевих заметках кн. Б. Куракіна” під назвою Ровное (по польськи RUVNE, по-українськи РІВНЕ). Вивчення старих укріплень старого рівенського замку стверджує припущення, що головними оборонними фортифікаціями були рови і вали, якими був оточений цей замок, положений в підмоклій долині р. Устя. Словник І. Сташевського з 1959 р. подає „Równe” — назва ця не означає рівне поле, як випроваджує Брікнер, але утворено кінцівку „но” до назви Рів. Підтверджується це також вимовою цієї назви місцевими селянами — Рівне, до Рівного і т.д. Місто положене над р. Устем, яка творила там великий став. За переписом 1857 р. в м. Р. було 7,000 жителів і 551 домів, 230 крамниць і складів і 34 інших торговельних під-

Діалектні словники

Діалектні словники з'ясовують значення та особливості вимови і вживання слів певного діалекту чи групи діалектів.

Вони бувають двох типів: одні з них відбивають лексичну специфіку окремої говірки, діалекту чи наріччя, інші – становлять зібрання діалектної лексики різних наріч, відмінної від літературної. В українській лексикографії створювались в основному словники окремих діалектів чи наріч.

■ Приклади таких словників:

- Словник полтавських говорів / Уклад. В. С. Ващенко. – Вип. I. – Х. – 1960.
- Словник поліських говорів / Уклад. П. С. Лисенко. – К., 1974.
- Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984.
- Брилинський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький, 1991.

◇ХВІСТ ДЕРЖАТЬ [хв'іст держат'] **БУБЛИКОМ (КАЛАЧИКОМ)**. Не втрачати надій, не впадати у розпач, бадьоритися. *Хв'іст дїржі калачиком. Хоч йак г'ірко – не подавай віду.*

ХВІЯЛКА [хв'ійалка] –и, ж., бот. Фіалка. *У наш'ій балк'і весної зацв'ітайут' дик'і хв'ійалки.*

ХВІЯЛОЧКА [хв'ійалочка] –и, ж. Пестл. до **ХВІЯЛКА**. *Хв'ійалочки так лоўко пахнут' увечир'і.*

ХВОРАТИ –ю, –єш. Хворіти, нездужати. *Хвораїу ўже ча́сто – того́ і слабій.*

ХВОРМІНА –и, ж. Форма для випікання хліба. *Тод'і хліб пиклі на листка́х капу́сти, ц'і хворміни по́явїлис'а н'ізн'іш.*

Фразеологічні словники

Фразеологічні словники містять фразеологічні одиниці мови, пояснюють їхнє значення, особливості вживання, походження, можливі варіанти у живому мовленні. Фразеологічні словники бувають одномовні тлумачного характеру (тлумачать значення стійкого вислову) і перекладні (подають фразеологічні одиниці певної мови і фраземи-відповідники з іншої мови).

Приклади фразеологічних словників:

- Прислів'я та приказки: У 3 т. / Упор. М. М. Пазяк. – К., 1989 – 1991.
- Фразеологічний словник української мови: У 2 т. / Уклад.: В. Білоноженко та ін. – К., 1998.
- Фразеологія перекладів М. Лукаша: Словник-довідник / Упор.: О. Скопенко, Т. Цимбалюк. - К., 2000.
- Головащук С.І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К., 2001.

93. **БИТИ ЧЕРЕЗ КРАЙ**. Виявлятися на всю силу, великою мірою. *Плач і стогін заповнили повітря. Почування виливалися, били через край* (Г. Хоткевич); *Його кипуча енергія часом била через край і тоді зупинити її міг тільки широкий батьків, з мідною пряжкою ремінь* (В. Козаченко).

94. **БИТИ ЧОЛОМ** кому, перед ким. Просити кого-небудь про щось. *Шпигай, Катрусю, але дозвоь бити чолом лікареві Семенові Яковичу, щоб увільнив мене від цієї іглотерапії [голкотерапії]* (І. Цюпа).

95. **ЯК (мов, наче і т. ін.) ОБУХОМ БИТИ / УДАРИТИ ПО ГОЛОВІ** кого. Вражати, приголомшувати чимсь неприємним, несподіваним. — *Мені, Свириде Яковлевичу, вже можна йти? — як обухом б'є його вчитель по голові* (М. Стельмах); *Василя наче по голові хто обухом ударив від тих слів* (Панас Мирний).

96. **ЯК У ЗАБІЙ БИТИ**. Не припинятися, не переставати виявлятися з великою силою. *Як у забій б'є мороз* (М. Номис).

100. **БИТИСЯ (бігти [себе]) ОБ ПОЉИ [РУКАМИ]**. Перебувати в стані розпачу, збентеження, обурення, здивування і т. ін. *Як вони розгуляються, .. ми тут панночку хая, та до брички, та навікача до шлобу... Нехай собі, будучи, об поли руками б'ються, а завтра нічого робити, самі зап'ють весілля* (Г. Квітка-Основ'яненко); *[Христя (до Олені):] Батько об поли руками б'ється та бідкаються, мати плачуть* (М. Кропивницький); *Переляканий батько метушився, безтямно бив себе об поли й бурмотів: — От лихо, от лихо!* (М. Лазорський).

101. **БИТИСЯ ГОЛОВОЮ ОБ СТІНИ**. Перебуваючи в стані розпачу, даремно докладати зусилля, щоб запобігти чомусь небажаному. — *Коли же він [Василько] до політики доріс?.. — Вони про це не говорять батькам, вони ховаються від батьків.., а потім батьки б'ються головами об стіни* (М. Стельмах). **БИТИСЯ ГОЛОВОЮ В МУР**. *Стара пані тільки що головою в мур не б'ється, та нічого не вадить* (Марко Вовчок).

Ономастичні словники

Ономастичні словники є цікавим джерелом інформації про власні імена і прізвища, назви населених пунктів, гір, річок, озер тощо. Іноді вони мають науково-популярний характер.

- Приклади ономастичних словників:
 - Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. – К., 1968.
 - Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник. - 2-ге вид., випр. і доповн. – К., 1996.
 - Янко М.Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР: У 3 т. – К., 1973.
 - Горпинич В.О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімі прикметники). – К., 2001.
 - Коваль А.П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. – К., 2001.

СЛОВНИКИ СИНОНІМІВ

Словники синонімів являють собою зібрання синонімічних гнізд з стрижневими словами, що ставляться у заголовок словникової статті.

- Приклади синонімічних словників:
 - Деркач П.М. Короткий словник синонімів української мови. – Львів, 1993.
 - Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – К., 1993.
 - Словник синонімів української мови: У 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук. – К., 1999 – 2000.

Русские синонимы

бежать *несов*

1. течь, катиться, струиться, литься
2. течь, литься, лить, идти, катиться, струиться, хлестать, хлобыстать
(о воде, крови, слезах)
3. убежать, удирать, обращаться в бегство, спасаться бегством, пускаться наутек, утекать, улепетывать, тикать, драпать, давать деру, смазывать пятки, показывать пятки
4. нестись, мчаться, мчатъ, лететь, лететь сломя голову
быстро передвигаться

бежать *редк.*

- спешить, уходить, идти вперед, уходить вперед
показывать время большее, чем на самом деле (о часах)

бежать *несов*

- нестись, мчаться, лететь
быстро проходить (о времени)

СЛОВНИКИ ОМОНІМІВ

Словники омонімів реєструють і пояснюють значення слів, однакових за звучанням, але різних за значенням.

- Приклади словників омонімів:
 - Демська О.М., Кульчицький І.М. Словник омонімів української мови. — Львів, 1996.
 - Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів ("фальшиві друзі перекладача "). — К., 1997.

Крона (верхня частина дерева) — **крона** (грошова одиниця);

захід сонця, організований **захід** — північний **захід**;

лисичка (тварина) — **лисичка** (гриб);

ключ до замка, журавлиний **ключ**, джерельний **ключ**;

біла **чайка**, дубова **чайка**;

склад зброї, наголошений **склад**;

байка (літературний жанр) — **байка** (тканина);

лава (меблі) — **лава** (вулканічна) — **лава** (у зброї) — **лава** (шеренга);

рись (тварина) — **рись** (біг).

Словник антонімів

Словник антонімів подає групи слів, що мають протилежне значення. У 1971 р. Було здійснено першу спробу укласти словник антонімів.

- Полюга Л.М. Словник антонімів. – 2-ге вид., допоен, і випр. – К., 1999.

точний обрахунок прибутків і збитків (*З посібника*); Скільки ж то буде у нас чистого зиску (*З Мороз*).

□ Здобуток // зиск ↔ витрати // утрата (втрата) // марнотратство, прибутковий ↔ збитковий.

Пор. ще: ЗДОБУВАТИ ↔ ВТРАЧАТИ.

445. ПРИВАБЛЮВАТИ ↔ ВІДШТОВХУВАТИ

Привертати увагу кого-н. Викликати в когось негативні почуття.

○ Приваблювати ↔ відштовхувати людей, друга, знайомих, відвідувачів; рекламою, агітацією, виглядом, прикрасами; дуже, надзвичайно.

○ Робота цих дівчат Таню найбільше приваблює (*О Гончар*); Краса приваблює, погань відштовхує (*Народне прислів'я*); Ся думка мене б скоріш від нього відштовхнула, ніж привабила (*З тв. Лесі Українки*); І приманюють до себе гарі очі (*Л. Глібов*).

□ Приманювати ↔ відштовхувати.

446. ПРИГЛАДЖЕНИЙ ↔ КУДЛАТИЙ

Який має акуратно впорядковане причесане волосся, вовну, шерсть. Який має невпорядковану скуйовджену вовну, волосся, шерсть.

○ Пригладжений, а, е ↔ кудлатий, а, е волосся, брови, вуса, шерсть, вовна, волокно, куделя, кужіль, звір, пес; *перен.* куш, дерево, дуби, хмари. Пригладжений акуратно ↔ кудлатий цілком.

○ На лоб і на вуха йому падає гладко зачесаний русявий зуб: Як... гляну на його здорові витрішкуваті очі, патлаті брови та чорну кудлату бороду, то мені все чогось здається, що то сидить дідько (*З тв. І. Нечуй-Левицького*); Коса біляста. Старанно причесана і пригладжена (*С. Васильченко*); І ліс најився, мов хижий звір кудлатий (*М. Рильський*); Ой березка зелененька та трошки кудлата (*А. Метинський*); Гойдалися кошлаті віти (*М. Коцюбинський*).

□ Причесаний // зачесаний // пригладжений ↔ пат-

латий // скуйовджений // косматий // кошлатий // лахматий // розкуйовджений, кудлай // патлянь ↔ *ім.* причесаний.

447. ПРИГЛАДЖУВАТИ ↔ КУЙОВДИТИ

Гладячи (*про волосся і под.*), вирівнювати, упорядкувати щось розкуйовджене, причесати. Розкидаючи (*волосся і под.*) у різні боки, робити не-впорядкованим, слідувати.

○ Пригладжувати ↔ куйовдити волосся, вуса, бороду, брови, зачіску; дуже, наполегиво.

○ Сердито кудочив [Марко Іванович] в жмені свої розпатлані вуса (*Я. Баш*); Вова скуйовдив п'ятірнею волосся, яке треба було зачесати (*З газет*); Причесався, прилизався, в білі штани вбрався, а як прийшов до дівчини, на порозі сівси (*Коломийка*).

□ Чесати (*гребінцем*) // *перен.* прилизатися ↔ скуйовджувати // кошлати // кошлатити // кудочити // куйовдити // колошматити // кудочити // кудлитися, пригладжування ↔ скуйовдження, зачесано ↔ скуйовджено.

Пор. ще: ПРИГЛАДЖЕНИЙ ↔ КУДЛАТИЙ.

448. ПРИГОЛОМШУВАТИ ↔ ОГОВТУВАТИСЯ

Справляти сильне враження, незвичайно дивувати. Повертатися до нормального стану.

○ Приголомшувати ↔ оговтуватися несподівано, дуже. Приголомшувати людину, дівчину, слухачів ↔ оговтуватися вчасно, зразу; він, хлопець, чоловік, слухач оговтався.

○ Тришання юзів, деркотіння морзів і якесь дзижчаня зразу його приголомшило, але він хутко оговтався (*В. Самійленко*).

□ Приголомшення ↔ врівноваження.

Словник паронімів

Словник паронімів розкриває значення слів, близьких за звучанням, але різних за значенням:

- Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. – К., 1986.

ІНЖЕНЕРИВІЙ І ІНЖЕНЕРСЬКИЙ

Спільний корінь *інженер-*; розрізняються суфіксами *-ивий*, *-ий*.

ІНЖЕНЕРИВІЙ, а, в. Пов'язаний з діяльністю, спеціальністю інженера; технічний: *На столі в спільних лежали мікрометра, хронометри, ще майже гладкий стандарт на інженерний інструмент* (Кучер, II, 69); *Навчальний інженерний слухач зрешті міг би працювати без посередництва* (Голос, III, 306).

У с л о в: І. кадри, майстер, споруда, інструмент, інститут, академія, факультет, служба, справа. Δ І. війська (частини) — допоміжний рід війська, який виконує технічні роботи.

ІНЖЕНЕРСЬКИЙ, а, в. Назив стосується інженера, належний йому: *Отже, Корнат хоч і молодий, та відрізняється, видно, в його душі паростом стародавньої інженерської епохи* (Шова, 154).

У с л о в: І. ділянка, догляд, зміна, завод, лист, планет, планш, угод.

Словники мови письменників

Словники мови письменників містять слова і звороти, які використав той чи інший письменник у своїй творчій спадщині. Це словник тлумачного типу, бо в ньому розкрито всі значення слів, з якими вони функціонують у мові письменника. Також подано частоту використання словоформ і типові ілюстрації з творів.

Приклади словників мови письменників:

Словник мови Шевченка: У 2 т. / За ред. В.С. Ващенка. – К., 1964. Реєстр словника охоплює всі українські слова з основних текстів та різних редакцій і варіантів поезій Шевченка, а також з листів, писаних укр. мовою. Усього в словнику 10 116 слів.

Словник мови творів Квітки-Основ'яненка: У 3 т. – К., 1978 – 1979.

† МЕТРОПОЛИТ І. ЛАРІОН
ГРАМАТИЧНО - СТИЛІСТИЧНИЙ
СЛОВНИК
ШЕВЧЕНКОВОЇ МОВИ

ВІННІПЕГ, 1961

Морфемні та словотвірні словники

Морфемний словник подає структуру слова, словотвірні гнізда і словотвірні ряди.

- Прикладами таких словників можуть бути:
 - Яценко І. Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2 т. / За ред. Н. Ф. Клименко. – Т. 1 – 2. – К., 1980 – 1981.
 - Полюга Л. М. Морфемний словник української мови. – К., 1983.
 - Сікорська З. С. Українсько-російський словотворчий словник. – К., 1985.

Зразок статті словотворчого словника:

колос - ист / ий ; колосист - ість;

колос - итися; за - колоситися; колос - інн (я)

Частотні словники

Частотні словники засвідчують частоту вживання слів у певний час. Існує понад 600 опублікованих і комп'ютерних частотних словників для 40 мов світу.

У частотному словнику подається перелік слів певної мови з вказівкою на те, скільки разів певне слово було вжите у текстах відповідної довжини, здатної об'єктивно показати частотність появи слова у мовленні. Принцип розміщення слів – не алфавітний, а в порядку зменшення частотності. Словник починається з найбільш уживаних слів і закінчується найменш уживаними. На основі частотних словників укладаються посібники для прискореного навчання перекладу технічної і наукової літератури. В історії світової лексикографії перший частотний словник німецької мови був створений у 1898 р..

В українській лексикографії відомий:

- Частотний словник сучасної української художньої прози: У 2 т. / Гол. ред. В. С. Перебийніс. – К., 1981.

РАНГ	СЛОВО	РАНГ	СЛОВО	РАНГ	СЛОВО	РАНГ	СЛОВО
1	В	41	ЖЕ	81	САМ	121	ТЕПЕРЬ
2	И	42	КОТОРЫЙ	82	ВРЕМЯ	122	ТОВАРИЩ
3	НЕ	43	БЫ	83	КАКОЙ	123	ЗДЕСЬ
4	НА	44	ОТ	84	НАТИ	124	ЛИ
5	Я	45	МОЧЬ	85	НУ	125	ДОЛЖЕН
6	БЫТЬ	46	ОДИН	86	НОВЫЙ	126	СОВЕТСКИЙ
7	ЧТО	47	ДЛЯ	87	САМЫЙ	127	ТАМ
8	ОН	48	ТАКОЙ	88	ЧЕЛОВЕК	128	РАБОТА
9	С	49	СКАЗАТЬ	89	МОЙ	129	ДУМАТЬ
10	А	50	ТОТ	90	ЛЮДИ	130	ГЛАЗ
11	КАК	51	ВОТ	91	ПЕРВЫЙ		
12	ЭТО	52	ТОЛЬКО	92	РУКА		
13	Вы	53	ЕЩЕ	93	КТО		
14	ты	54	ГОВОРИТЬ	94	СТАТЬ		
15	К	55	НАШ	95	ЖИЗНЬ		
16	мы	56	ДА	96	ВИДЕТЬ		
17	ЭТОТ	57	СЕБЯ	97	ПОД		
18	она	58	ЗНАТЬ	98	НАДО		
19	они	59	ГОД	99	НИ		
20	но	60	ЕГО	100	ОЧЕНЬ		
21	по	61	НЕТ	101	БЕЗ		
22	весь	62	БОЛЬШОЙ	102	ДЕНЬ		
23	за	63	ДО	103	ДВА		
24	то	64	КОГДА	104	БОЛЕЕ		
25	все	65	УЖЕ	105	ПРИ		
26	у	66	ЕСЛИ	106	ДАЖЕ		
27	из	67	ДЕЛО	107	ХОТЕТЬ		
28	свой	68	ДРУГОЙ	108	РАЗ		
29	так	69	ЧТОБЫ	109	ВИДАТЬ		
30	о	70	ИЛИ	110	СЕЙЧАС		

Перші сто найуживаніших слів російської мови (0.25% частотного словника складають 41% будь-якого тексту)

Інверсійний словник

Інверсійний словник групує слова з однаковими морфологічними частинами слова, наприклад, з одним і тим самим суфіксом, як-от: *сівба, косьба, молотьба, боротьба, лічба* та ін. Слова в такому словнику розташовані в алфавітному порядку не з початку слів, а з кінця. Це означає, що в певному місці відповідно до алфавітного принципу, який діє у зворотньому напрямку, концентруватимуться слова типу *баба, пава, нога, вода, коза* за ознакою кінцевого *а* і наступних букв алфавіту: *б, в, г, д* і далі.

Він є корисним для вивчення словотвору і фонетики. Його дані вказують на поширеність тих чи інших морфологічних частин, їх продуктивність у певних групах слів. Він може бути використаний як словник рим. Його застосовують для розшифровки стародавніх текстів.

- Інверсійний словник української мови / За ред. С. П. Бевзенка. – К., 1989.

СЛОВНИКИ-ДОВІДНИКИ

Словники-довідники з культури мови допомагають закріпити лексичні, морфологічні та інші норми української літературної мови, адже подають проблемні випадки слововживання. Деякі з них мають форму посібника, оскільки вміщують широкі коментарі, наукові і науково-популярні статті.

- Приклади словників-довідників:

- Словник-довідник труднощів української мови / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 1992.
- Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Посібник / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів, 1994.
- Головащук С.І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. – К., 1995.
- Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник-довідник з культури української мови. – Львів, 1996.
- Лесюк М. Словник русизмів у сучасній українській мові (неунормована лексика). – Івано-Франківськ, 1993.
- Сербенська О., Білоус М. Екологія українського слова: Практичний словничок-довідник. – Львів, 2003.

Електронні словники

Останнім часом усе більшого використання набувають електронні словники, які дають змогу зберігати в пам'яті значний обсяг матеріалу, швидко знаходити потрібну інформацію і подавати її на екрані в зручному для користувача вигляді.

Т. В. Букреєва та Є. Н. Лукаш аналізують лексикографічні відмінності електронного словника від його паперового варіанта. У звичайному словнику використовується алфавітний або гніздовий порядок розміщення лексичних одиниць. Такий словник показує взаємозв'язок і взаємообумовленість лексики мови, але утруднює пошук потрібного слова. Вирішити цю проблему допомагає електронний словник, який подає лексичні одиниці в тому порядку, який у цей момент потрібен користувачеві.

МОДЕСТ ЛЕВИЦЬКИЙ

М. Левицький відзначає, що наявність енциклопедій та словників на електронних носіях вважається одним із показників інтелектуального рівня нації.

Програмою "Словники України", затвердженої Президентом України ще 7 серпня 1999 р., окрім традиційних, себто виданих на папері, передбачається і створення їх електронних відповідників для інформаційних комп'ютерних систем.

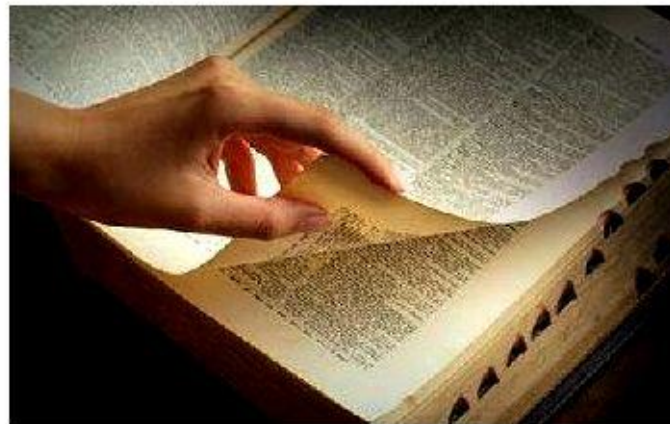
«Рідна мова є сьятиня, до якої не можна братися немитими руками».

Роль словників у житті людини

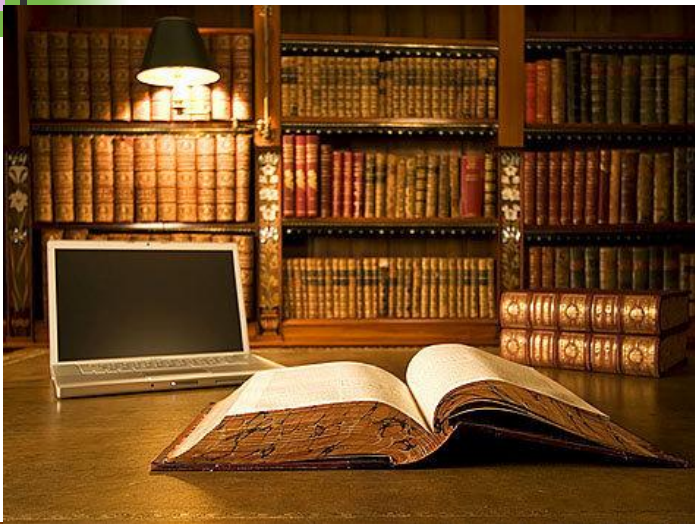
Словники відіграють велику роль у сучасній культурі, у них відбиваються знання, накопичені суспільством протягом століть. Вони служать цілям опису і нормалізації мови, сприяють підвищенню правильності і виразності мови його носіїв.

Особливо важливе місце посідають словники у житті сучасної людини. Чим далі рухається людство у різних сферах, тим більше з'являються нових термінів. Особливо важливе місце посідають словники у тих професіях, де є багато іншомовних запозичень. Для прикладу: медицина, юриспруденція, точні науки. Без знання термінології просто неможливо діяти, розуміти хід бесіди тощо.

Для професій, де слово є основним знаряддям праці (філологія, журналістика, письменницька та літературна діяльність, радіо і телебачення), правильне використання слів та словосполучень, зворотів є вкрай необхідним завданням, оскільки представники цих професій є носіями стандартів мовної культури.

Висновок

Отже, словники – скарбниця народу, у них зберігаються знання і досвід багатьох поколінь. Їм належить важлива роль у розвитку національної духовної культури як цінного джерела інформації і засобу підвищення комунікативної культури носіїв мови. Використовуючи різноманітні словники, людина може не тільки орієнтуватися в наукових та технічних спеціалізованих термінах, але за допомогою словників слів-синонімів збагачувати свою мову, робити її більш досконалою та цікавою для сприймання.

Широкий розмах словникарської праці в Україні протягом років незалежності засвідчує, що українська лексикографія активно і плідно розвивається, вдосконалюються методологічні засади лексикографічної роботи, розширюється коло лексикографічно опрацьованих галузей знань. Поява нового словника будь-якого виду – це значна подія у справі книговидавництва, тому, незважаючи на велику кількість словників, подальше укладання словників різного формату є перспективним напрямком роботи.

Список використаної літератури

- 1. Ермоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Ермоленко. — К. : Либідь, 2001 - С. 161-166.
- 2. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. — Львів, 2005. — Розділ 1, § 3.
- 3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. - К. : "Академія", 2000. — С. 214 - 224.
- 4. Лендау Сидні І. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / Пер. з англ. Ольга Кочерга. — К. : К.І.С., 2012. — с. 480.
- 5. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. — К., 1974. — С. 163-175.
- 6. Бабкин А. М. Новый академический словарь русского языка. Проспект. — М., 1971. — с. 13.
- 7. Букреева Т. В., Лукаш Е. Н. Принципы построения электронного учебного словаря французского языка // Иностран. яз. в шк. — М., 1990. - №3. — с. 23.
- 8. Виноградов В. В. Про перспективи розвитку радянської лексикографії // Лексикограф. Бюл. — Вип. II, 1952. — С. 3 — 8.
- 9. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання. — Наук. думка. — К., 1976. — С. 3.
- 10. Коцюк Л. М. Лінгвістичні та лексикографічні прийоми створення термінологічних автоматичних словників // Наук. зап. Нац. ун-ту "Острозька акад." Сер. "Філол." Вип. 6. — 2006. — С. 126 — 127.
- 11. Левицький М. Українські електронні словники — це вже реальність // Наше сл. — 2003. - № 13.
- 12. Москаленко А. А. Про зміни в лексичній системі української мови за роки семирічки. Лексикологія та лексикографія: Міжвід. зб. II. — К.: Наук. Думка, 1966.
- 13. Ожегов С. И. О трех типах толковых словарей современного русского языка // Вопр. языкознания. — 1952. - №2. — с. 95.
- 14. Полюга Л. Український лексикограф як особистість // Дивослово. — 2004. - №6
- 15. Рильський М. Т. Ясна зброя. Статті. — К. : Наук. Думка, 1971. — с. 78.
- 16. Матеріал із Вікіпедії — вільної енциклопедії, www.uk.wikipedia.org